

Armoede in de landbouw:

Het mocht geen naam hebben

**Maar wij gaven het een naam
en een gezicht**

Nota: Armoede in de landbouw - Tien jaar strijd

*“ Dit boekje dragen we op aan verschillende Religieuze Congregaties en Kerkelijk werkers in Nederland.
Zij hebben het vooral mogelijk gemaakt dat wij ons werk konden doen.
Ze stonden ons bij in woord en daad!”*

samenstellers nota: leden en ex-leden van
de Werkgroep Landbouw en Inkomen
foto's: Ineke Habets en Sjaak van Wylick
eindredactie: Annie van Niersen, Peter Osendarp en
Riky Schut.

contactadres:
R.Schut-Hakvoort
Werkgroep Landbouw en Inkomen
Horsterdijk 83
5973 PM Lottum
tel: 077-4631806
email: jhjschut@hetnet.nl

december 2008

ARMOEDE IN DE LANDBOUW:

HET MOCHT GEEN NAAM HEBBEN

MAAR WIJ GAVEN HET EEN NAAM EN EEN GEZICHT.

Nota: Armoede in de landbouw – Tien jaar strijd.

INHOUD	BLZ.
Voorwoord: Peter Osendarp	1 en 2
Inleiding:	3
Hoofdstuk 1: Ontstaansgeschiedenis van de Werkgroep Landbouw en Inkomen	4
Hoofdstuk 2: Inhoud, doelstellingen en visie	5
Hoofdstuk 3: Ondersteuning en samenwerking met organisaties	6
Hoofdstuk 4: Ontwikkelingen en knelpunten	7
Hoofdstuk 5: Het boek: Veertien levensverhalen.....	8 en 9
Hoofdstuk 6: De toekomst van de landbouw Visies van werkgroepleden op een rij.	
Frits van den Bosch	10
Guus Habets	11
Margreet van Wijk	12
Joop de Heer	13
Annie van Niersen	14
Fien Bosgoed	15
Nico en Toos Glasbergen	16
Peter Osendarp	17
Hetty Doeze Jager	18
Ria Bouwhuis	19
Diet Bredenoord	20 en 21
Jacqueline Kolkman	22
Martine Sniijders	23
Marianne Blom	24
Rentia Hendriks	25
Piet Brouwer	26
Dinie Bisseling	27
Zwaantje Schaap	28
Folkert Sterkenburgh	29
Riky Schut	30
Hoofdstuk 7: Documentatie van de Werkgroep	31
Hoofdstuk 8: De Werkgroep en participerende organisaties	32
Hoofdstuk 9: Ons credo: waar wij in geloven	33

VOORWOORD

Ieder mens heeft een naam en een gezicht

Voor u ligt de nalatenschap van de Werkgroep Landbouw en Inkomen (1). De omvang van deze nalatenschap lijkt klein, maar de betekenis ervan is groot. In heldere en beknopte stijl wordt geschetst waarom en hoe de werkgroep de afgelopen 10 jaar zich heeft ingezet voor een menswaardig en rechtvaardig landbouwbeleid. Dat betekende volhardend verzet tegen armoede en sociale uitsluiting in de agrarische sector. Dat ging samen met bezield inzet voor het behoud van het agrarisch gezinsbedrijf en de boerenlandbouw in Nederland.

Tijdens deze jarenlange inzet van WLI hebben normatieve denkbeelden en drijfveren over menswaardigheid en sociale rechtvaardigheid een leidende rol gespeeld. Het is dan ook geen toeval dat de werkzaamheden van deze werkgroep van meet af aan werden gesteund vanuit de kring van religieuze congregaties en kerkelijke werkers op het gebied van landbouw en platteland. Deze ideële leidraad en morele motivatie bleken ook uit de benadering en presentatie van de sociaal-economische problematiek in de land- en tuinbouw. Steeds weer – bij lobby of publiek optreden- werd moeite gedaan om achter de kille cijfers en percentages omtrent bv. de inkomensproblemen “mensen met een naam en een gezicht” aan het woord te laten en in beeld te brengen. Dat was het WLI-antwoord aan “anonieme machten” die een voorstelling van zaken gaven alsof deze problemen in de landbouw “geen naam mochten hebben”.

Vanaf de start heeft WLI haar sociaal-politiek betoog steeds weer geconcretiseerd met herkenbare voorbeelden en ervaringsverhalen van boeren en tuinders in de knel. Deze aanpak geeft niet alleen blijk van echte solidariteit, maar het is ook een doeltreffende aanpak gebleken om de onzichtbaarheid en onbespreekbaarheid van de agrarische armoede te doorbreken. Vanuit deze benadering was het tevens mogelijk om de neoliberale ideologie van de gangbare landbouwpolitiek en de voorkeur van de overheid voor ondernemerslandbouw te kritiseren. In de lijn van de Nederlandse Raad van Kerken werd steeds gepleit voor “grenzen aan de liberalisering in de landbouw”.

Bij ons streven naar een solidaire economie en eerlijke handel stuiten wij op een wereldmarkt met verregaande anonimiteit. Wij weten niets over de mensen die onze producten maken. Maar achter ieder agrarisch product schuilt een mens met een verhaal over een bestaan in waardigheid, of over armoede en uitbuiting. WLI zocht steeds naar de mens achter het product. Je koopt immers niet zomaar voedsel, je koopt voedsel dat afkomstig is van iemand met een naam en gezicht. Zo baan je een weg naar eerlijke handel.

Ook de leden van de WLI zijn geen anonieme figuren. Achter deze werkgroep gaan mensen schuil met een naam en een gezicht, die zich in deze bescheiden nalatenschap presenteren met hun blik op de toekomst. Want de WLI heeft weliswaar haar levensloop volbracht en de goede strijd gestreden. Maar de weg die gebaad is, loopt niet dood. De strijd om het behoud van rechtvaardige en duurzame boerenlandbouw gaat door, hier en elders in de wereld.

Peter Osendarp,
gepensioneerd arbeidspastor voor landbouw in het Bisdom Breda en lid van WLI.

(1) **Naamsverandering.**

- *De naamsverandering van Werkgroep Landbouw en Armoede (WLA) in Werkgroep Landbouw en Inkomen (WLI) heeft in 2006 plaats gevonden. Ze worden in de tekst vaak door elkaar gebruikt.*
- *Het woord 'armoede' geeft meer de diepere betekenis weer van de positie van mensen wereldwijd die slechts van 1 dollar per dag moeten leven.*
- *Daarom heeft de Werkgroep Landbouw en Inkomen een keuze gemaakt om de situatie van boeren- en tuindersgezinnen in Nederland niet meer in de term van 'armoede' weer te geven maar het woord 'lage inkomensproblematiek' te gebruiken.*
- *De doelstellingen van de Werkgroep zijn hetzelfde gebleven.*

INLEIDING.

Deze nota gaat over mensen die zich inzetten voor de verbetering van de positie van boeren en tuinders met inkomensproblemen. Onder dit werk verstaan we die werkzaamheden die bewustwording en activiteiten op gang brengen over de economisch-sociale positie van boeren- en tuindersgezinnen in Nederland.

Er wordt stil gestaan bij de gevolgen en oorzaken van armoede en sociale uitsluiting in de agrarische sector en wat dit betekent voor de boeren zelf en hun omgeving. In tien jaar tijds is gewerkt aan het openbaar maken van cijfers over armoede en het verzet tegen onrechtvaardige situaties. In het jaar 1998 nemen boerinnen van het Steunpunt Landelijke Boerinnen Belangen het initiatief om het project rond armoede in de landbouw te starten. Er worden verschillende organisaties benaderd om deel te nemen in de Werkgroep Landbouw en Armoede. Het doel is het uitwisselen van ervaringen over de gevolgen van het landbouwbeleid dat voor een aantal bedrijven heeft geleid tot lage inkomens. Verder het zichtbaar maken van de oorzaken van armoede en benoemen van knelpunten en het geven van aanbevelingen.

Door het genoemde wordt de geïsoleerde positie van boeren- en tuinders gezinnen doorbroken.

De werkgroep bestaat in 1998 uit personen die vanuit elf organisaties in de werkgroep deelnemen. Later sluiten zich nog enkele organisaties aan. Zij zetten zich in voor behoud van gezinslandbouw en een leefbaar platteland.

Het zichtbaar maken van armoede in de landbouw is moeizaam op gang gebracht. Niet zelden werd de aanklacht en het verzet van de Werkgroep ontkend en bestreden. ARMOEDE:HET MOCHT GEEN NAAM HEBBEN !
En toch.....tijdens de tienjarige periode is door vasthoudendheid van de werkgroep de armoede in de landbouw op de politieke, maatschappelijke en kerkelijke agenda gekomen.

We hopen dat deze nota ertoe bijdraagt dat armoede en de lage inkomensproblematiek in de landbouw zichtbaar blijven en met recht een naam verdienen, zodat boeren en tuinders die er mee te maken hebben met respect worden benaderd en ondersteund. Voor hen is een toekomst noodzakelijk!

HOOFDSTUK 1.

ONTSTAANSGESCHIEDENIS VAN DE WERKGROEP LANDBOUW EN ARMOEDE.

De kerken zijn - vanuit de bijbelse opdracht- in het diaconale handelen gericht op bestrijding van armoede van mensen. In 1987 werd de kerkelijke projectgroep De Arme Kant van Nederland opgericht. In hetzelfde jaar de start de landelijke Werkgroep Kerken en Landbouw. In de jaren negentig verschijnen kabinetsnota's over preventie en bestrijding van stille armoede en sociale uitsluiting. Er komt erkenning voor de gevolgen van een groeiende tweedeling in de maatschappij en wat er gedaan moet worden om armoede te voorkomen. De toename van armoede in de agrarische sector is nog een blinde vlek. Er worden sociale conferenties georganiseerd. Tijdens de tweede Sociale Conferentie in 1997 wordt armoede in de landbouw zichtbaar gemaakt door de presentatie van verschillende agrarische projecten. De film : *Alle kruimels is brood* verscheen in 1997 op TV en was een doorbraak naar het publiek. Het gaf een beeld van wat er werkelijk aan de hand was bij de boeren- en tuindersgezinnen. Op aanvraag van verschillende organisaties werd er in 1997 officieel onderzoek gestart naar armoede in de landbouw. Het Landbouw Economisch Instituut en de Wageningen Universiteit publiceren in 1999 en 2000 twee rapporten met cijfers over armoede en de beleving van armoede in agrarische gezinnen.

In 1998 was de tijd rijp om de Werkgroep Landbouw en Armoede in het leven te roepen. In hetzelfde jaar treedt de werkgroep naar buiten met de nota: *Een rechtvaardig inkomen voor boer(in) en tuinder(svrouw) op een duurzaam platteland*.

Vanuit deze nota is het tweejarig project in gang gezet van 1999-2001 : *Armoede in de landbouw is onterecht en ongewenst*. Met deze nota tekent de werkgroep verzet aan tegen de ontwikkelingen die lage inkomens en armoede tot gevolg hebben. De aanbevelingen moeten bijdragen tot een structurele en daadkrachtige verandering in het landbouwbeleid, waar een toekomst blijft voor boeren en tuinders.

HOOFDSTUK 2

INHOUD VAN HET WERK, DOELSTELLINGEN EN VISIE.

Aan de hand van verhalen en ervaringen van de werkgroepleden wordt duidelijk waarmee boeren en tuinders te maken hebben.

De onderzoekscijfers van het Landbouw Economisch Instituut en de Wageningen Universiteit vormen mede de uitgangspunten voor de activiteiten. In de periode van 1995-1997 verdiende 44% van de gezinnen een inkomen beneden de minimumgrens. Wordt het inkomen dat buiten het bedrijf verdiend wordt erbij geteld, dan nog heeft 23% een te laag inkomen. De kernfunctie van de werkgroep weerspiegelt zich in de volgende doelstellingen:

- Het zichtbaar maken van oorzaken en sociaal-economische gevolgen die ontstaan door ontwikkelingen in het landbouwbeleid, waardoor boeren-en tuindersgezinnen tijdelijk of langdurig een inkomen hebben onder het bestaansminimum.
- Het opkomen voor werkgelegenheid, inkomen en een toekomstperspectief waarbij duurzame ontwikkeling voorop staat. Belangrijke aspecten hierbij zijn: de menselijke maat, dierenwelzijn, milieu en behoud van cultuur en een leefbaar platteland.
- Het voorkomen van armoede en sociale nood van boerengezinnen en het behoud en bekend maken van sociale voorzieningen.

De visie van de werkgroep richt zich vooral op armoede in de landbouw als een economisch-sociaal en maatschappelijk probleem. Het gaat om onderlinge verhoudingen in de agrarische keten en aanverwante sectoren, maar ook verhoudingen van boeren en burgers. De werkzaamheden van de werkgroep richten zich op een eerlijke verdeling van macht en prijsvorming in de productie van voedsel. Hoe zijn de verhoudingen tussen boeren, boerinnen, landarbeiders, coöperaties, verwerkende industrie, supermarkten en multinationals. De werkgroep krijgt in 2006 de Ab Harrewijnprijs vanwege dat zij de voedselketen uitlegt binnen de wereldeconomie en voorstander is van voedselproductie door gezinsbedrijven en de boeren een goede prijs wil geven. De visie van de werkgroep: *Een rechtvaardige voedselproductie -hier en wereldwijd- heeft toekomst*, is uitgedragen tijdens vele activiteiten, studiedagen, spreekbeurten en workshops. Zo heeft het werk in 10 jaar tijd inhoud en betekenis gekregen. Het heeft geleid tot kracht en lef. Op eigen kracht, met een lange adem en weinig middelen is dit ons *ERFGOED*.

HOOFDSTUK 3

ONDERSTEUNING VAN EN SAMENWERKING MET ORGANISATIES.

Bij de oprichting van de werkgroep stonden we met lege handen. De eerste financiële bijdragen ontvingen we van Kerken en Religieuze Congregaties. In de aanloop periode eind jaren negentig is het werk met een forse subsidie van het Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselveiligheid ondersteund. Extra bijdragen vielen ons te beurt door de toekenning van de Diskprijs in 2000 en de Ab Harrewijnprijs in 2006. In de laatste jaren is ons werk vrijwel alleen ondersteund met financiële bijdragen van Religieuze Congregaties. Hiervoor zijn we dankbaar. Het werk en de activiteiten zijn in al die jaren grotendeels op vrijwillige basis uitgevoerd door de werkgroepleden, zodoende hebben we met een laag budget toch veel kunnen bereiken.

De werkgroep heeft vanaf eind jaren negentig deel genomen aan de landelijke werkgroep De Arme Kant van Nederland, een projectgroep van de Raad van Kerken. Op deze plek heeft ze een waardevolle ondersteuning mogen ontvangen om de verarming in de landbouw zichtbaar te maken. Via het Oecumenisch Netwerk Kerken en Landbouw zijn landelijke en regionale contacten opgebouwd.

In de brede anti-armoedebeweging van Sjakuus en de Sociale Alliantie voor Rechtvaardigheid zijn veel contacten gelegd en heeft armoede in de landbouw volop aandacht gekregen in het politieke en publieke debat. Het Nationaal Actie Plan ter bestrijding van armoede van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft gedurende drie jaar de inbreng van de werkgroep gevraagd, dit heeft echter tot weinig resultaat geleid.

In 2001 is de werkgroep met andere kritische landbouw- en politieke organisaties mede-oprichter van het Platform Aarde Boer Consument Tijdens de MKZ-crisis raakt de werkgroep nauw betrokken bij boeren en boerinnen in getroffen gebieden. Dit heeft geleid tot het onderzoek *Veerkracht*, waarbij de fysieke en psychische gesteldheid van boerengezinnen is onderzocht. De betrokkenheid met de mkz-gebieden en het non-vaccinatiebeleid van de MKZ heeft geleid tot toetreding van enkele vrouwen uit de MKZ-Driehoek en de Stichting Ent-Europa. Er zijn internationale contacten gelegd. In 2000 heeft een delegatie van de werkgroep deelgenomen aan een Europees congres in Frankrijk, over armoede en sociale uitsluiting op het platteland. In 2001 heeft de werkgroep in Brussel deel genomen aan een Armoede-congres .

HOOFDSTUK 4

ONTWIKKELINGEN EN KNELPUNTEN.

In dit hoofdstuk gaan we in op de stand van zaken rond de positie van de werkgroep. We zijn in 1998 gestart onder de naam Werkgroep Landbouw en Armoede. In het onderzoeksrapport van de Wageningen Universiteit *'De beleving van armoede in agrarische gezinnen'* in 2000 is vastgesteld dat armoede ingrijpend is. Het heeft verstrekende gevolgen voor het individu, het gezin, het bedrijf en de (sociale) structuur van het platteland. Het beleid zal zich moeten richten op maatregelen om deze vorm van armoede te bestrijden. In het onderzoeksrapport van het Landbouw Economisch Instituut (LEI 1999) was er grote twijfel of de inkomensproblematiek wel 'armoede' genoemd mocht worden. Toch was duidelijk dat 44% in de agrarische sector een inkomen onder het bestaans-minimum had. Dit is daarna niet veel veranderd. In 2006 en 2007 hadden drie op de tien bedrijven een te laag inkomen (jaaroverzicht LEI).

De werkgroep heeft in de loop der jaren veel vooroordelen rond armoede moeten wegnemen. Het is behalve materiële armoede (gebrek aan inkomen en financiële middelen) ook immateriële armoede en sociaal isolement vaak met psycho-sociale klachten. De activiteiten van de werkgroep hebben zich steeds afgespeeld op het snijvlak van landbouwbeleid, politiek en ontwikkelingen in de maatschappij en kerken. Daar is een spanningsveld, dat wordt veroorzaakt door grote politieke en ideologische verschillen. Enerzijds lijkt het behoud van het gezinsbedrijf een vanzelfsprekende zaak, doordat het merendeel (ruim 95%) van de bedrijven in Nederland een gemiddelde bedrijfsgrootte heeft dat met gezinsleden wordt gerund. Daar tegenover staat de liberale ideologie, die gericht is op schaalvergroting, bulkproductie en export. De gevolgen leiden tot armoede en bedrijfsbeëindiging. Het bespreekbaar maken hiervan is 'not done' in de agrarische wereld. Men probeert 'weg te kijken' van de problemen en zodoende ontstaat 'stille armoede'. De werkgroep heeft uit de belemmeringen en soms tegenwerking steeds weer nieuwe kracht geput om verder te gaan. Verschillende onderzoeken over inkomensvorming en de positie van de boer en tuinder in de agroteten, zijn door de werkgroep in gang gezet. Het inzicht hierover heeft geleid tot activiteiten van landbouworganisaties en vakbonden. In 2006 heeft de werkgroep haar naam veranderd in de Werkgroep Landbouw en Inkomen. De uitgangspunten en doelstellingen zijn hetzelfde gebleven (meer hierover zie blz.2).

HOOFDSTUK 5.

HET BOEK: VEERTIEN LEVENSVERRHALEN VAN BOEREN EN TUINDERS.
DIE ONZEKERHEID NEKT JE !

De veranderingen en ontwikkelingen in de land-en tuinbouw slaan hard toe. Dat was de reden dat we het van belang vonden de ervaringen van boeren en tuinders te horen en op te schrijven.

In 2006 hebben de Werkgroep Landbouw en Inkomen en de Stichting Zorg om Boer en Tuinder het initiatief genomen om een aantal verhalen te bundelen tot een boek. Het zijn verhalen van hen die langdurig te maken hebben met lage inkomens en armoede. Zij staan voor zware keuzes op hun bedrijf. En daarnaast zijn het de verhalen van de agrarische gezinnen die het bedrijf om verschillende redenen beëindigen. Zij vertellen over de enorme impact dat dit heeft op hun leven en het gezin.

Het boek is in november 2007 tijdens een Symposium gepresenteerd.

Het doel van het boek is dat we door de verhalen recht doen aan hen die langdurig te maken hebben met lage inkomens en de sociaal-economische en emotionele gevolgen. Maar ook hoe boeren en tuinders vanuit hun eigen bronnen en veerkracht weer een spoor ontdekken naar de toekomst.

De signalen en de knelpunten uit de verhalen hebben aanleiding gegeven tot conclusies en aanbevelingen. Zie volgende bladzijde.

Uitgave boek:

Veertien levensverhalen van boeren en tuinders. Die onzekerheid nekt je!

Auteur: Hetty Doeze Jager-Heesbeen. ISBN/EAN: 978-90-9022306-3

Werkgroep Landbouw en Inkomen. Horsterdijk 83, 5973 PM Lottum.

tel: 077-4631806

Stichting Zorg Om Boer en Tuinder. Postbus 39, 5720 AA Asten.

tel: 035-542973

VEERTIEN LEVENSVERRHALEN VAN BOEREN EN TUINDERS.

De conclusies en aanbevelingen in het boek zijn gericht aan:

- De boeren en tuinders zelf, om in solidariteit met elkaar op te komen voor een rechtvaardig landbouwbeleid, waar zoveel mogelijk boeren kunnen blijven en hun bestaanszekerheid kunnen behouden.
- De overheid en de politiek, de hulpverlening en organisaties van landbouw, kerk en maatschappij.

De aanbevelingen komen voort uit de verhalen in het boek:

- Aandacht voor een betere voorlichting over sociale grondrechten voor boeren en tuinders als meerdere vormen en mogelijkheden van bijstandsverlening door gemeenten en overheid. Boeren blijken nu financieel te vaak onnodig in de kou te komen staan!
- Onderzoek naar mogelijkheden voor opbouw en reservering van pensioenvoorziening. Alleen van een AOW of uitkering moeten leven na een arbeidszaam leven is onaanvaardbaar!
- Onderzoek en verbetering van maatregelen en wetgeving bij bedrijfsbeëindiging en schuldsanering. De tijd van sociaal isolement en armoede is doorgaans te lang!
- Verbetering en onderzoek naar fiscale maatregelen waar een zelfstandig agrariër bij beëindiging mee te maken heeft. Een boer voelt zich vaak door de fiscus uitgekleeft en moet lenen bij de bank om te overleven.
- De balans in het landbouwbeleid en op het platteland moet de komende jaren veranderen en hersteld worden, zodat een duurzame ontwikkeling voor mens, dier en milieu telt!

Frits van den Bosch (1946), ex-champignonkweker in Boekel, afgevaardigde van de ZOB Noord Brabant.

Bij de oprichtingsvergadering van de Werkgroep Landbouw en Armoede 10 jaar geleden in Utrecht werd mij meteen duidelijk wat de bedoeling van de werkgroep zou zijn. Opkomen voor de sociaal en economisch zwakkeren in de samenleving, specifiek voor de landbouw. Gesteund door een groep vrijwilligers vanuit diverse groeperingen, allemaal gedreven en met de neus dezelfde kant op. Die dag had ik nog niet het besef wat dit allemaal zou inhouden. Als ZOB-er en ervaringsdeskundige betreffende het hoofddoel was ik meteen om! De gedrevenheid van de groep heeft me vooral geraakt. Niet bang voor veel werk en uitdagingen. Er is veel werk gestoken in studiedagen, onderzoeken, het boek met veertien verhalen dat onlangs is uitgebracht. Dit is met grote deskundigheid en met veel enthousiasme naar buiten gebracht naar pers en politiek. Ondanks dat werd dit niet door iedereen gewaardeerd. Maar men heeft toch altijd vastgehouden aan principes: 'een rechtvaardig inkomen voor hardwerkende mensen en de gezinsbedrijven'. Het zou vanzelfsprekend moeten zijn dat we met de huidige kennis en technieken eenieder wereldwijd van voedsel kunnen voorzien. Maar de economische belangen gaan vóór een eerlijke verdeling. Solidariteit was vanzelfsprekend, maar de huidige snelle en egoïstische samenleving maakt van ons concurrenten ten koste van alles, en vooral van bestaanszekerheid van gezinsbedrijven. De toekomst van de land- en tuinbouw dreigt in een situatie te komen, waarin geld de overhand heeft boven een eerlijke landbouw. Megabedrijven verdrijven gezinsbedrijven, hetgeen tevens ten koste gaat van werkgelegenheid. Per jaar stoppen 3500 bedrijven, dat betekent een verlies van 15.000 arbeidsplaatsen. Mensen blijven achter in armoede en sociale eenzaamheid. De huidige ontwikkeling door de wereldwijde liberalisering maakt de verschillen groter. De aandacht voor de mens achter het agrarisch bedrijf maakt plaats voor economisch gewin. Sociale vangnetten verdwijnen. Als hiertegen niets wordt ondernomen, krijgen de vrijwilligers van de ZOB het druk in de toekomst. De standsorganisaties hebben alleen maar oog voor succes-verhalen en kopen sociaal gevoel af. Belangrijk is dat er (h)erkenning is voor de individuele mensen die met armoede en sociale uitsluiting te maken hebben ." Stop de liberalisering en zorg voor voedsel voor alle mensen!"

Guus Habets (1948), akkerbouwer in Nagele, voorheen afgevaardigde van de Stichting Handen af van Melkleasen.

Ik ben van meet af aan erg betrokken geweest bij de werkgroep, omdat ik niet tegen onrecht kan. Dat onrecht wordt mensen aangedaan, zeker door te stellen: 'je wilde toch zelfstandige zijn, het is dus je eigen keus!' Alsof iemand er voor kiest in armoede te leven. Vaak zijn er verschillende omstandigheden in het gezin en het bedrijf die de oorzaak zijn van armoede.

Wat me vooral geraakt heeft in de afgelopen jaren, dat er geluisterd werd naar elkaar en we dan eendrachtig een oplossing probeerden te zoeken of kenbaar te maken hoe het beter kan. De materie is in de loop der jaren erg complex geworden, maar met de kennis en veelzijdigheid van de leden van WLI hebben we veel kunnen doen.

Het zou vanzelfsprekend moeten zijn dat er elke dag voedsel voor iedereen is op onze aardbol. De mogelijkheden zijn er! Eigenlijk zou er met voedsel niet gespeculeerd mogen worden, maar dat kan alleen als de producenten/de boeren een goede vergoeding wordt gegeven voor hun product.

Voor de toekomst van de land-en tuinbouw denk ik dat er hier in ons land een grote schaa sprong komt om het buitenland voor te blijven. Dit gaat ten koste van gezinsbedrijven. Maar er zullen mensen zijn die de bakens verzetten en met neveninkomsten toch een goed inkomen zullen halen. De mechanisatie maakt het mogelijk minder uren te draaien ook op gezinsbedrijven.

Ik denk dat lage inkomens in de agrarische sector nooit zijn te voorkomen. Er zullen altijd dingen gebeuren die dat effect zullen hebben, als ze maar niet structureel zijn.

Het belangrijkste vind ik dat iedereen recht heeft op voedsel en dat de politiek dit hoort uit te dragen. Regeringen moeten onderling overleg hebben om andere landen op een hoger landbouw-peil te brengen.

Ontwikkeling van regionale landbouw is de oplossing voor het voedselvraagstuk. Veel regeringen zijn hiertoe niet bereid en daarom zal het een lange weg zijn om dit te bereiken.

Margreet van Wijk (1927), Dominicanes in Reuver, lid van de Werkgroep Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede.

Door mijn eigen boerenafkomst voelde ik me erg aangesproken door het werk van de werkgroep. Het is al 20 jaar geleden dat de Werkgroep Religieuzen rond de landbouwproblematiek is opgericht, we zijn daar geïnspireerd door de vrouwen van het Steunpunt Landelijke Boerinnen Belangen. (Ria Bouwhuis, Riky Schut e.a.). In de loop der jaren hebben we veel geleerd en gehoord over de agrarische ontwikkelingen. Zo ben ik vanuit de religieuzen afgevaardigde geworden bij de WLI. De zwarte dagen rond de varkenspest en de mkz-crisis hebben me diep geraakt. Als min of meer buitenstaander werd ik steeds meer geconfronteerd met de financiële problemen van de getroffen bedrijven in de hele sector. In de afgelopen jaren heb ik met groot respect de vasthoudende inzet van alle werkgroepleden gade geslagen. De gezamenlijke strijd en de grote inzet voor het behoud van het gezinsbedrijf en het opkomen voor een eerlijke prijs voor een eerlijk product, is jammer genoeg niet altijd tot zijn recht gekomen.

De WLI is behalve bij de boeren hier, ook betrokken bij boeren in ontwikkelingslanden. Zij allen hebben tevens last van de gevolgen van de vrije markt.

Ik heb zeer veel respect voor de werkgroepleden van de ZOB. Zij zijn zelf bedrijfsbeëindigers en zetten zich belangeloos in voor de agrarische gezinnen die in een diepe crisis zijn geraakt. Met een luisterend oor en een gericht advies, willen ze hen nabij zijn.

De werkgroep heeft zich de afgelopen jaren tot het uiterste ingezet om de misstanden in de agrarische sector te verwoorden naar de politiek. Moge het zaad wat zij hierdoor hebben uitgezaaid toch in de toekomst tot wasdom komen ten gunste van het gezinsbedrijf en een leefbaar platteland. Een platteland waar rust is op de eerste plaats voor de boeren, maar ook voor de burgers die ervan willen genieten.

Joop de Heer (1947), akkerbouwer in Groetpolder, afgevaardigde van de Nederlandse Akkerbouw Vakbond.

Als vertegenwoordiger van de Nederlandse Akkerbouw Vakbond ben ik toegetreden tot de werkgroep. Ik was onder de indruk van de enorme betrokkenheid van de leden van de WLI over de grote sociale problemen in de landbouw. Door WLI werden die voor mij inzichtelijk en waren veel groter dan ik ooit gedacht had. Wat me vooral geraakt heeft dat de leden van de WLI een enorm saamhorigheidsgevoel met elkaar hebben in de beleving van de onredelijkheid van de sociale problemen in de landbouw. Verder vond ik de adequate reacties richting de politiek in Den Haag, zowel schriftelijk als persoonlijk zeer treffend.

Het is naar mijn mening een grote overschatting om te denken dat het vanzelfsprekend is om wereldwijd iedere dag voedsel voor iedereen op tafel te hebben. De voedselproducenten/de boeren zullen veel meer waardering moeten krijgen, anders worden de hongerproblemen nog veel groter. Dit zal nog worden versterkt door klimaatsverandering en de energie-behoefte. De toekomst van de land-en tuinbouw en de positie van midden en kleine gezinsbedrijven zal veel afhangen van hoeverre de automatisering als GPS (Global Position System) uitvoerbaar en maatschappelijk verantwoord is in de landbouw. Het zal nog meer specialisatie uitlokken naar grotere eenheden. Ik hoop dat de gezinslandbouw, door samenwerking, toch haar bestaansrecht zal weten te behouden, zodat de menselijke maat (gevoel voor dier, grond en gewas) zal blijven bestaan. Lage inkomens door invloeden van buitenaf zullen blijven ontstaan zoals dierziekten, weersomstandigheden e.a. Maar structureel zouden de inkomens (kostprijs + marge) op peil behoren te blijven, door bescherming van de landbouw d.m.v. geregelde productie. Het grootste belang vind ik dat Nederland zuinig moet zijn op de eigen landbouwgronden. We beschikken over de meest effectieve (polder)gronden ter wereld. We moeten niet afhankelijk worden van verre importen. Een gezegde is: "Een land dat z'n landbouw verwaarloost, stort zich in problemen". Zorg dus dat je voedselproducenten kostendekkende prijzen ontvangen. Vrije markt (oerbeginsel van de gangbare economie) hoort niet in de voedsellandbouw thuis. Ik denk dat we moeten blijven proberen de politiek en bestuurders en de maatschappij te overtuigen. Misschien dat de huidige voedselprijzen de mens doet nadenken. Ook de kerken kunnen hierin een bijdrage leveren, denk ik: met het oog op rentmeesterschap!

Annie van Niersen (1942), ex- boerin op een gemengd bedrijf in Oene. Voorheen afgevaardigde van de MKZ-Driehoek.

Tijdens de MKZ-crisis in 2001 ben ik betrokken geraakt bij de activiteiten van WLI. Ik voelde een oprechte betrokkenheid bij de werkgroep en de wil om hen te ondersteunen. Ook omdat de landelijke politiek werd benaderd, dat een goede manier was om wat te veranderen aan het beleid. Het was goed om zo een podium te hebben waar je gehoord werd: met name in de Tweede Kamer en de Vaste Kamercommissie van LNV. Wat me het meest aansprak waren de rechtstreekse lijnen, de motivatie en de deskundigheid van de werkgroepleden op ieders eigen terrein, met daarnaast goede onderlinge verhoudingen. Speerpunt was voor mij de MKZ-crisis. Op sociaal gebied is ook veel goed werk verricht. De strijd van de Stichting Handen af van Melkleasen heeft, hoewel uiteindelijk getorpedeerd, ook gezorgd voor veel emotie.

Het lijkt in de westerse wereld misschien vanzelfsprekend om voldoende voedsel te hebben, maar de realiteit is anders, met name in de derde wereld. Het klimaat (natuurrampen), oorlogen, handelsbelangen en de politiek spelen vaak een rol en men kiest er niet altijd voor om de armsten te beschermen.

De trend in de land-en tuinbouw is 'groot, groter, grootst', maar het heeft niet mijn voorkeur. Maar standsorganisaties, banken en voorlichting propageren dit naar mijn smaak teveel. Men gaat voor 'bulk'. Maar Nederland is daar te klein voor. Voor de toekomst van de midden- en kleine bedrijven zie ik meer dat ze op meerdere takken zullen steunen en/of een deeltijdbaan buitenshuis.

Ik denk dat lage inkomens in de agrarische sector niet te voorkomen zijn.

Als je alles van tevoren weet, kun je met een kwartje de wereld door!

De weersomstandigheden zijn een belangrijke factor. Helaas is de boer die aan het begin van de keten staat 'een sluitpost' geworden. Diverse partijen rekenen hun kosten door, wat overblijft is voor de producent.

Aandeelhouders leggen meer gewicht in de schaal dan producenten!

Ik vind het van belang dat belangengroepen (zoals WLI) zich organiseren en de handen ineen slaan. Gesprekken in Den Haag over relevante onderwerpen met politici of ambtenaren hebben in het verleden soms hun vruchten afgeworpen. Kerken kunnen goed werk doen, als ze maar de goede informatie hebben en niet alleen naar de LTO luisteren. Belangrijk is wel dat zoveel mogelijk mensen uit de agrarische sector hun stem laten horen bij gemeentelijke en provinciale besturen en organen.

Fien Bosgoed (1951), boerin op een melkveehouderij in Terwolde en verpleegkundige. Voorheen afgevaardigde van de mkz-Driehoek. 'Farming is a way of life' !

De oprechte samenwerking en betrokkenheid van de mensen uit de organisaties in de Werkgroep Landbouw en Inkomen hebben mij altijd erg aangesproken. Het ging altijd over belangrijke en zinvolle punten van belangenbehartiging, die door de werkgroep vaak werden voorgelegd aan de politiek. Wat mij het meest geraakt heeft is de enorme inzet van het bestuur van de werkgroep en vooral de inzet van de secretaris Riky Schut. Haar vrijwillige en onuitputtelijke inzet tegen 'armoede' en haar kennis en streven voor een goed landbouwbeleid en een goede positie van boeren, maar vooral ook van agrarische vrouwen, was wel een betaalde baan waard geweest.

Over voedsel wereldwijd valt veel te zeggen. Het moet eigenlijk vanzelfsprekend zijn dat er voor iedereen voldoende voedsel is. De politiek heeft hier de meeste invloed op. De wereldbevolking zal toenemen van zes naar tien miljard mensen. Het areaal landbouwgronden neemt af. En gezond en veilig voedsel zijn primaire levensbehoeften van de mens. Als er geen oorlogen meer zouden zijn en er eerlijk gedeeld wordt, dan zou iedereen voldoende voedsel kunnen krijgen. Er kan ook nog veel onvruchtbare grond vruchtbaar gemaakt worden!

De toekomst van de land-en tuinbouw zal bij het verdwijnen van de productie-quota's het moeilijker maken voor de midden-en kleine gezinsbedrijven. De grondprijzen zullen stijgen. En ook de vraag naar duurzame diervriendelijke producten zal stijgen. Dit vraagt grote investeringen om aan de eisen te kunnen voldoen. Het gevolg is dat vrouwen en kinderen genoodzaakt zijn om onbetaald mee te werken in het bedrijf of vrouwen kiezen uit noodzaak voor een baan buitenshuis of beginnen een neventak.

De Werkgroep Landbouw en Inkomen heeft zich vooral ook ingezet om de positie van vrouwen te verbeteren (in navolging van het Steunpunt Landelijke Boerinnen Belangen). Door het opheffen van WLI zal dit een verlies betekenen voor de vrouwen.

Volgens mij zijn lage inkomens in de agrarische sector niet altijd te voorkomen. Dit komt vooral door de afhankelijkheid van het weer, en risico's van dierziekten en wereldmarktprijzen.

Mijn belangrijkste aanbeveling is om de politiek blijvend te benaderen over de situatie in de land-en tuinbouw.

Nico en Toos Glasbergen(1946 en 1948), ex-tuinders in Veenoord en afgevaardigden van ZOB-Noord.

We zijn betrokken bij de Werkgroep Landbouw en Inkomen via ons vrijwilligerswerk bij de organisatie Zorg om Boer en Tuinder (ZOB). Er waren heel veel zaken en onderwerpen waar we vanuit onze eigen situatie mee te maken hadden. Zoals bedrijfsbeëindiging, sociale zekerheid, hulpverlening en advisering en hoe het verder moet.

Bij de WLI ontdekten we dat er 'kennis van zaken' was en een grote betrokkenheid en gedrevenheid om zaken aan te pakken. Wij denken en vinden dat het vanzelfsprekend is dat er iedere dag voedsel is voor iedereen. Maar wereldwijd is het slecht verdeeld.

De toekomst van de land-en tuinbouw zien we somber in. We denken dat er in de toekomst alleen nog maar megabedrijven zullen zijn en dat de 'kleintjes' dan zullen verdwijnen, vanwege de hoge kosten. Maar door de vrije markt is dat niet te voorkomen.

Daarom vinden we dan ook dat er vanuit de verschillende Ministeries van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Landbouw Natuur en Voedselveiligheid ondersteuning en beleid moet komen om kleine zelfstandigen die "gedwongen moeten beëindigen" bij te staan.

Peter Osendarp (1941) te Etten-Leur. Gepensioneerd arbeidspastor voor landbouw en platteland in het Bisdom Breda.

Toen ik in begin 1997 startte als arbeidspastor in het Bisdom Breda, waren er twee aandachtsvelden waarvoor ik me zou gaan inzetten: armoede en landbouw. Vanuit mijn eerdere werkzaamheden in Chili, was ik daar betrokken geraakt bij de problematiek van boerenlandbouw tegenover de grootschalige exportlandbouw van ondernemers. Dat bracht me haast vanzelf bij mijn actieve deelname aan deze landelijke werkgroep.

Wat mij vooral geraakt heeft in de activiteiten van de werkgroep is de sterke bezieling en werkkraft, gepaard aan kritische bezinning en reflectie, plus een onuitputtelijke inzet om de agrarische problematiek onder de publieke en politieke aandacht te brengen. Daarbij werd nooit vergeten dat het gaat om “mensen met een naam en een gezicht” die aan het woord werden gelaten of in beeld werden gebracht.

Feitelijk is het niet vanzelfsprekend dat er iedere dag voedsel is voor iedereen wereldwijd. Dat is een hemeltergend schandaal. Het zou een beslissend criterium dienen te zijn voor menswaardigheid in de wereld. Geef ons heden ons dagelijks voedsel. Een wezenlijke daad van barmhartigheid en rechtvaardigheid is zorgen voor voedsel voor allen, om honger en dorst in heel de wereld te bestrijden.

Bij mijn afscheidstoespraak vanwege mijn pensionering eind 2006 schetste ik een somber toekomst-perspectief op grond van allerlei scenario's over de komende 10 jaar. Overheid en gevestigde agrarische belangenorganisaties zetten helemaal in op ondernemerslandbouw ten nadele van boerenlandbouw. Ondanks dat blijf ik geloven in boerenlandbouw.

Sinds mijn betrokkenheid bij de ontwikkelingsorganisatie Solidaridad in de jaren 1985-1992 ben ik een vurig pleitbezorger van “eerlijke handel”, ook in de Nederlandse voedselproductie en consumptie. Het motto “een rechtvaardige prijs voor gezond voedsel” is mij uit het hart gegrepen. Vanuit mijn achtergrond richt ik mij vooral op de kerken, maar ook op politieke partijen. Het gaat mij daarbij vooral om het bestrijden van ‘het neoliberale voedselregime gericht op de wereldmarkt’ als ordenend principe. De Nederlandse Raad van Kerken is daar eerder al mee begonnen: grenzen aan de liberalisering in de landbouw. Aan te bevelen is ook om kritische landbouwwetenschappers, zoals professor Jan Douwe van der Ploeg van de Wageningse Universiteit, daarbij in te schakelen.

Hetty Doeze Jager (1946) boerin in Elst. Voorheen consulente Sociale dienst/bureau zelfstandigen en afgevaardigde van de Stichting Handen af van Melkleasen.

In 1996 startte LTO-Nederland vakgroep melkveehouderij opnieuw haar actie om het verleen van melkquotum af te schaffen. Dit was voor veel (ex) melkveehouders een jobstijding. Enkele mensen namen het initiatief om een advertentiecampagne te starten. Zo kwam ik in contact met Diny Bisseling, Riky Schut en Ria Bouwhuis. De Stichting Handen af van Melkleasen was een feit. Er is ontzettend veel werk verzet. We stoonden ons aan de manco's in het sociaal zekerheidsstelsel voor zelfstandige ondernemers. Zo ontstond de Werkgroep Landbouw en Armoede (Inkomen). Diverse aan de landbouw gerelateerde organisaties sloten zich bij ons aan. De saamhorigheid en de steun aan elkaar in donkere tijden hebben mij diep geraakt. Van elke vergadering heb ik genoten. Ik heb veel geleerd van al die stuk voor stuk fijne mensen van de werkgroep. Later vertegenwoordigde ik ook de Bond van Landpachters en eigen Grondgebruikers de BLHB.

Als consulente op het bureau zelfstandigen van de Gemeente Arnhem was ik belast met de uitvoering van het Besluit bijstandsregeling zelfstandigen (Bbz) en de Inkomensregeling Oudere en Arbeidsongeschikte Zelfstandigen (IOAZ). Die kennis heb ik in kunnen zetten t.b.v. boeren en tuinders. De toekomst van de land- en tuinbouw zie ik met vrees tegemoet. De schaalvergroting zet door, maar het gaat ten koste van mens en dier.

Al jaren genereert een fors percentage van de bedrijven een inkomen beneden het bestaansminimum. Omzetvergroting zegt niets over de te behalen netto winst uit het bedrijf. Het is jammer dat er geen jonge boeren en boerinnen zijn die ons werk willen voort zetten. Zo gaat kennis verloren. Toch leeft bij mij de overtuiging dat in tijden van nood er weer jonge mensen zullen zijn, die hun schouders er onder willen zetten en voor anderen in de bres springen. Ik wens iedereen nog gezonde en gelukkige jaren toe en ik hoop ieder bij gelegenheid weer te ontmoeten. Deze tien jaar staan in mijn geheugen gegrift.

Ria Bouwhuis(1944) te Lochem. Ex-boerin, maatschappelijk werkster en afgevaardigde van het Steunpunt Landelijke Boerinnen Belangen.

De betrokkenheid bij de werkgroep komt voort uit mijn ervaringen als boerin en vanuit de hulpverlening. In de jaren '80 ben ik begonnen in het Steunpunt Landelijke Boerinnen Belangen, daarna via de Thuiszorg het Maatschappelijk Werk voor Agrariërs in Salland opgezet. Hier kwam naar voren dat er bij boeren vaak sprake was van een dubbele problematiek. Tijdens de dierziektecrisis in 1997 en 2001 werd dat pijnlijk duidelijk. De gevolgen bleven niet uit en sinds meer dan tien jaar is een uittocht van bedrijfsbeëindigers. Daarmee word ik nu geconfronteerd in de organisatie Zorg om Boer en Tuinder (ZOB).

De kwetsbare en onvermoeibare opstelling van de WLI-werkgroepleden die activiteiten ontwikkelden richting maatschappelijke en politieke organisaties, hebben mij het meest geraakt. Er is veel tijd en energie besteed aan het reageren vanuit WLI op publicaties, documenten en wetenschappelijk onderzoek. Het bleek steeds weer moeilijk te zijn om het begrip 'armoede in de land-en tuinbouw' duidelijk te maken. Want men ziet vaak alleen de buitenkant van de bedrijven. Er is onbegrip en ongeloof wanneer armoede mensen in de land-en tuinbouw treft. Door armoede en lage inkomens worden mensen diep gekwetst en hun boerentrots verhindert hen om te getuigen tegen het onrecht dat hen is overkomen. Er is veel stil verdriet, ook om en van de kinderen.

Dat er elke dag voedsel moet zijn voor iedereen wereldwijd is één van de belangrijkste Rechten van de Mens. Er moet blijvende aandacht zijn en de eerste prioriteit om er voor te zorgen dat voldaan wordt aan de basisbehoeften voor de mens. Voedseloorlogen moeten worden voorkomen. Zoals de toekomst er nu uitziet, lijkt de grootschaligheid in de landbouw door te zetten. Als boer en tuinder structureel een te lage prijs voor hun producten krijgen, dan moet men wel veel produceren om een hoger inkomen te halen. Dat gaat ten koste van de kleinere bedrijven. Een mogelijkheid zien we in de verbreding van bedrijven. Dit kan zijn door een baan buitenshuis, boerencamping, educatief boerenbedrijf of kwekerij van medicinale kruiden. Kortom de toekomst zal een veranderend platteland te zien geven met minder bedrijven en dorpen met minder voorzieningen. Mijn aanbevelingen zijn om niet "op een eilandje te blijven zitten en zie om naar elkaar"! Ook al zijn de belangen soms tegenstrijdig. De politiek moet de sociale problematiek zoals in het boek met " Veertien levensverhalen" beschreven: 'erkennen en herkennen!'

Diet Bredenoord (1950) bureauredacteur bij een uitgeverij, actief bij de Stichting Ent Europa.

Ik raakte betrokken bij het werk van WLI vanuit de Stichting Ent Europa. In 2001 werd Nederland getroffen door de MKZ. Wij wonen in de zogenaamde 'Driehoek', waar op alle boerderijen alle geiten, runderen, schapen, herten en varkens zijn gedood. 265.000 in totaal! Hieruit bleek het enorme effect van het indertijd ingestelde 'non vaccinatiebeleid'.

MKZ is een dierziekte waarvoor een goedwerkend medicijn bestaat.

Acties, rechtszaken tegen het ruimen van alle dieren, konden het beleid niet keren. De overheid ging door met ruimen en vernietigen van dieren.

In die tijd kwamen we in contact met de Werkgroep Landbouw en Inkomen. Hier troffen we gelijkgestemden, inzicht, inzet. We ontmoetten mensen met een positieve levenshouding, die voor de opbouw gingen, voor het leven. De warmte, het begrip en de deskundigheid die we bij WLI tegenkwamen, steunden ons en hielpen om vol te houden en ons tegen fout beleid te blijven verzetten. WLI raakte betrokken bij en gaf een wezenlijke bijdrage aan het onderzoek naar de psychosociale gevolgen van het gevoerde mkz-beleid door Van Haften en Kersten uitmondend in de publicatie van het rapport *Veerkracht* (2002). We voelen ons verbonden met de wijze waarop WLI de dialoog zoekt en de problemen in de landbouw aanpakt en daarom onze samenwerking.

Bij de activiteiten van WLI heeft me het meest getroffen de dossierkennis, de deskundigheid, het doorzettingsvermogen en de vasthoudendheid.

Daarnaast het hoofdonderwerp van WLI: de inkomenssituatie in de agrarische sector. Die is namelijk erg bepalend voor de levensvreugde en de mogelijkheden die mensen hebben om zelf vorm te geven aan hun leven. De meest waardevolle projecten waren wat mij betreft: Het onderzoek *Veerkracht*, de discussie tijdens het MKZ-congres in 2002 rond *MKZ: verleden, heden en toekomst*. De toekenning van de Ab Harrewijnprijs aan Riky Schut en het besluit om het bijbehorende bedrag aan te wenden voor onderzoek en de publicatie van het boek met *Veertien levensverhalen van boeren en tuinders* geschreven door Hetty Doeze Jager-Heesbeen (2007).

Ik vind dat er iedere dag, wereldwijd, voldoende en goed voedsel moet zijn voor iedereen. Ik denk dat wij in staat zijn op een verantwoorde manier dit voedsel voor de wereldbevolking te produceren. De wereldbevolking is sinds de jaren zestig sterk gegroeid en vraagt meer productieruimte. De wereldleiders moeten op korte termijn prioriteiten stellen en niet alleen naar economische groei streven, maar ons richten

op een goede, verantwoorde, duurzame voedselproductie, een verantwoorde prijs voor de boeren en een goede distributie wereldwijd, die niet gehinderd wordt door corruptie. Boeren en burgers zijn hiervoor verantwoordelijk. Nederland is voor boeren een vruchtbaar land met een goed klimaat voor voedselproductie.

De ontwikkelingen voor de toekomst stemmen mij niet positief. Het is een zorgelijk signaal dat er elke dag tien boeren met hun bedrijf stoppen. De prijzen van agrarische producten staan onder druk. De grondprijzen voor de boer rijzen de pan uit en boeren hebben nauwelijks een gezonde kans hun bedrijf uit te breiden. De druk op de landbouwgrond in combinatie met een lage prijs voor de producten en stijgende vaste lasten, die niet doorberekend kunnen worden, maken een duurzame bedrijfsvoering haast onmogelijk. Anderzijds is het platteland weer populair en wordt het 'landleven' als het ware verheerlijkt. Men verlangt naar de vrede, de idylle, de rust, het leven dicht bij de natuur. Wat voor mij belangrijk en strevenswaardig is: Eerbied voor het leven, respectvol omgaan met mens, dier en natuur. Er is méér dan economie en geld, WLI is een organisatie die zich hiervan bij uitstek bewust is en dit uitdraagt.

De positie van kleine en middenbedrijven (95%) moeten meer aandacht krijgen in het beleid van het Ministerie van LNV. Dit type bedrijven zijn bij uitstek geschikt om diverse waarden in één bedrijfsstijl te combineren. Het gaat om onze identiteit als groen agrarisch land, de binding met het bedrijf, een balans tussen economische bedrijfsvoering en respectvol omgaan met dieren en akker- en tuinbouwgewassen. En daarnaast het creëren van rust en ruimte in het hectisch bestaan. Uit een normale bedrijfsvoering en tijdsinspanning moet een redelijk gezinsinkomen te verdienen zijn. Om de lage inkomens te voorkomen, moet men andere prioriteiten stellen en voor voedsel een menswaardige prijs aan de boer betalen. In de voedselketen horen ook de opbrengsten en winsten eerlijk te worden verdeeld. Door marktwerking en globalisering is een gezond evenwicht verdwenen. Mijn aanbeveling richt zich op voorwaardenscheppend beleid en solidariteit met de boeren. Het huidige Europese landbouwbeleid waar subsidies voor de boeren worden afgeroomd ten behoeve van plattelands ontwikkeling, verdient bijstelling. Boeren hebben zich vanaf de jaren '70 teveel moeten aanpassen. Er is veel veranderd door allerlei maatregelen op het gebied van natuur-en ruimteontwikkeling. Op deze manier wordt de agrarische productieruimte en bedrijfsvoering steeds meer beperkt. De landbouw zit in de wurggreep van het huidige overheidsbeleid!

**Jacqueline Kolkman (1965) communicatiemedewerker en
coördinator van de Telefonische Hulpdienst Agrariërs in Zwolle.**

Mijn bijdrage richt zich vooral op de rol van de Telefonische Hulpdienst Agrariërs in de Werkgroep Landbouw en Inkomen.

De Telefonische Hulpdienst Agrariërs heeft vanaf het begin geparticipeerd in de Werkgroep Landbouw en Inkomen. Onze rol was daarin enigszins anders dan die van de overige werkgroepleden.

De THD Agrariërs kan aan de hand van de inhoud van de gevoerde gesprekken signalen afgeven met betrekking tot zaken die spelen in de agrarische sector. De THD Agrariërs probeert zich zo laagdrempelig te profileren. Een van de facetten die daarom naar buiten toe uitgedragen wordt is de onafhankelijkheid van de THD Agrariërs. Om deze onafhankelijkheid te waarborgen behoort het actief lobbyen richting de politiek niet tot onze mogelijkheden.

De THD Agrariërs voert gesprekken over een breed scala onderwerpen. De onderwerpen kunnen een sociaal-emotionele achtergrond hebben of gericht zijn op het verstrekken van informatie. In een aantal gevallen speelt bij de gesprekken de lage inkomensproblematiek zeker een rol. Indien de bedrijfsresultaten tegenvallen en dit over een langere periode speelt heeft dit invloed op het welzijn van mensen. Hieruit voortvloeiend kunnen psycho-sociale problemen ontstaan, hetgeen een aanleiding kan zijn om contact te zoeken met de THD Agrariërs. Afhankelijk van hetgeen tijdens de gesprekken besproken wordt kunnen de medewerkers informatie verstrekken over andere professionele (hulpverlenende) instanties binnen de agrarische sector.

In de (nabije) toekomst krijgt de agrarische sector nog met snel opeenvolgende ontwikkelingen te maken. Niet alle agrarische ondernemers willen of kunnen meedoen aan deze ontwikkelingen. Hierdoor blijft het noodzakelijk om aandacht te blijven vragen voor inkomensproblematiek in de sector.

De THD Agrariërs blijft functioneren als luisterend oor en als informatiebron voor mensen uit de agrarische sector. Naast de reeds bestaande telefonische bereikbaarheid is onze dienstverlening uitgebreid met e-mail contact. In de loop van 2008 zal er ook chat-contact mogelijk zijn.

**Martine Snijders (1944), boerin op een veebedrijf in Dorst.
Voorheen afgevaardigde van de Stichting Handen af van Melkleasen**

Vanuit de Stichting Handen af van Melkleasen raakte ik betrokken bij de werkgroep. Ik was verbaasd hoe beleid tot stand kwam. Het streven van de werkgroep voor 'een eerlijke prijs voor een eerlijk product' sprak me aan en vond ik gerechtvaardigd. Ik was blij met de mogelijkheid die de werkgroep bood om ons als klein gezinsbedrijf uit te leggen wat het beleid voor het eigen bedrijf betekent en zo mogelijk invloed te hebben op nieuw beleid.

De stille armoede in de landbouw heeft me het meest geraakt. Daarnaast de wil om te overleven. De strijd voor de veemarkten tijdens de MKZ-crisis was nog niet gevoerd of ze waren al afgeschaft. De prijzen halveerden, er was immers geen prijsvorming meer, maar Dumeco maakte wel winst. Behalve de veehandelaar raakten ook marktkooplui als bakker, klompenmaker, slager e.a. hun standplaats op de markt kwijt, allen zonder compensatie.

Ik vind dat er elke dag wereldwijd voedsel zou moeten zijn voor iedereen. Maar daartoe is wel beleid nodig. Dat zie ik niet met een vrije wereldhandel. Nu zie je dat bv. Japan grote rijstoverschotten heeft, die ze vasthouden om hun rijst-boeren te beschermen, anders raken ze deze boeren kwijt. Terwijl op de Philippijnen nu honger is, zij kunnen de rijst niet betalen, het is een kwestie van geld.

Het toekomstbeeld geeft een streven naar groter. Beleggers, banken, standsorganisaties, landbouwonderwijs en adviesorganen gaan richting grootschaligheid. Met een groter aantal vee en een goede inrichting kan men met meer gemak en minder tijd een groter aantal stuks vee verzorgen. Daarvoor zijn wel grote investeringen nodig.

De ondernemers van kleine en midden gezinsbedrijven moeten uitzoeken wat bij hen past. In de toekomst moet men bedrijven die ook voor de natuur en het cultuurlandschap zorgen wel blijven ondersteunen, dat mag wat kosten. In Brabant zijn er hele probleemgebieden voor de landbouw, maar landschappelijk zeer waardevol. Wijzelf liggen dichtbij de stad. Het open landschap is hier waardevoller dan een grootschalig veebedrijf. Een goed landbouwbeleid blijft nodig, dit kan men niet overlaten aan de wereldmarkt. Productie en inkomen van de boer moet worden beschermd in relatie hier en met de derde wereld. Ik heb zelf veel te danken aan de ondersteuning van de werkgroep. De vriendschap, het enthousiasme, de solidariteit, de adviezen en ervaringen van de werkgroepleden was ons een grote steun

Marianne Blom (1953) boerin op een akkerbouwbedrijf in de Noord Oost Polder in Rutten. Afgevaardigde van het Kritisch Landbouw Beraad.

Het was een logisch gevolg dat ik bij de werkgroep betrokken raakte. Ik was vanuit het Kritisch Landbouw Beraad betrokken bij het armoede-onderzoek van de Wageningen Universiteit (1999). Dit onderzoek was een logisch gevolg van de oprichting van de Telefonische Hulpdienst voor Agrariërs (1992). Het probleem armoede was onzichtbaar, want veel mensen verkijken zich op 'de buitenkant' van de boerderijen. Zelfs toen de cijfers over armoede in de landbouw zichtbaar werden, dan nog reageerden mensen (ook onderzoekers) sceptisch en werd het vaak afgedaan met 'eigen schuld'.

Ik heb bewondering voor het consequent doorgaan en benoemen van armoede en de gevolgen ervan. De werkgroep heeft de inkomensproblematiek van de boeren en tuinders op de agenda gezet. Vooral is er veel inzicht en informatie bekend geworden over de mogelijkheden en rechten van sociale zekerheid voor zelfstandigen. Het vacantie-project voor boeren, de Stichting Perspectief is een erg goed initiatief.

Volgens mij kan voedselzekerheid voor iedereen alleen gerealiseerd worden zonder dat het vrije handels-spel regeert!

Als het zo door gaat met het huidige landbouwbeleid dan ontstaat er een tweedeling tussen grootschaligheid en kleine gezinsbedrijven in een nog boerderij-achtige plattelandsomgeving, waar bij deze laatste het inkomen niet meer komt uit de echte landbouwproductie. De samenleving zou de kleinere bedrijven meer kunnen gaan betalen voor onderhoud van natuur en landschap. Verder hebben lage inkomens op de bedrijven ook vaak te maken met weersomstandigheden.

Ik zou een oproep willen doen aan de politiek om een ander landbouw- en handelsbeleid te voeren. Er moet een goede vergoeding komen voor de landbouwproducten. Verder zou men concreet invulling moeten geven aan vergoeding aan de boer voor groene en blauwe diensten. Boeren leveren reeds een enorme bijdrage om de waterkwaliteit te verhogen door bv. op bufferstroken langs sloten een spuitvrije zone te creëren. Boeren brengen veel offers, dit moet beloond worden. Ik verwacht van landbouworganisaties, waterschappen en natuurorganisaties dat men hiertoe samenwerking ontwikkelt, om zaken te realiseren.

Rentia Hendriks (1944), agrarisch theologe en ontwikkelingswerker in Nederland en Kenia, wonend in Etten-Leur.

Het mocht geen naam hebben; eindelijk recht aan de werkelijkheid van boeren en boerinnen.

In de tachtiger jaren, tijdens mijn studie hoorde ik over 'armoede' op gezinsbedrijven in Nederland. Echter, er mocht niet over gesproken worden. Immers, zo leerde ik als boerendochter: 'als het niet goed gaat op je bedrijf, dan is het je eigen schuld'. In de negentiger jaren, werkzaam als pastor bij een landbouworganisatie, zag ik bij de aangevraagde huisbezoeken dat het waar was wat ik hoorde: armoede op de boeren- en tuindersbedrijven. Maar, weer mocht het geen naam hebben.....

Al werkende en studerende kwam ik uit bij 'structurele oorzaken' van armoede in de landbouw. Wereldwijd! Want deze waren (en zijn) ook te zien bij mijn jaarlijkse bezoeken aan onze agrarische projecten in Kenia. Eindelijk kon ik mee gaan werken aan het zichtbaar maken van deze armoede-werkelijkheid in ons 'welvarende'land. Naar de politiek verantwoordelijken en naar de samenleving. Als voorzitter/coördinator, bijna dagelijks samenwerkend met Riky Schut en boeren/boerinnen van diverse organisaties in de Werkgroep Landbouw en Armoede. Het raakte mij hoe deze mensen zich ingezet hebben voor hun collega's in de diverse agrarische sectoren: er moest recht gedaan worden.....

Heden en toekomst in de landbouw? Voedselsovereiniteit!

Het zou vanzelfsprekend en een recht moeten zijn dat er elke dag voedsel en water is voor iedereen op deze wereld. Er is immers genoeg! Wij in Nederland, als bewust levende burgers (?) met gekozen volksvertegenwoordiging in de politiek, zouden wereldwijd voorop kunnen lopen om aan elk land zijn eigen voedselsovereiniteit te gunnen. Oneerlijke handelsvoorwaarden en belemmeringen, opgesteld door het rijke Westen naar boeren, vooral in het Zuiden, maken dat zij nooit voldoende voedsel kunnen telen voor de eigen bevolking. Door het Westerse, Amerikaanse/Europese onrecht wordt de armoede wereldwijd in stand gehouden. Het samen werken met boerinnen en boeren in Nederland leerde mij hoe dit onrecht wereldwijd in elkaar steekt en hoe dit wereldkundig te maken. In Afrika zie ik bij jonge boeren/boerinnen dezelfde bewustwording ontstaan. Het doet mij deugd dat ook zij een stem gaan eisen in de (her)verdeling van 'voedselmacht'. Nu nog de politieke wil; wereldwijd..... we zullen wel moeten!

Piet Brouwer (1940), ex-boer op een melkveehouderij in de Alblasserwaard in Molenaarsgraaf.

Vanuit een rechtvaardigheidsgevoel voelde ik mij betrokken bij de werkgroep. De slogan: 'de vrucht van verrijking, baart armoede', onderschrijf ik. Het is vooral het huidige economische model dat leidt tot enkel de groei-gedachte van een aantal bedrijven ten koste van anderen. De aandacht in de werkgroep voor de 'stille armoede' heeft mij geraakt. Vervolgens het handelingsmodel dat is ontwikkeld om te toetsen en te formuleren wat armoede werkelijk inhoudt.

De werkgroep heeft zich met voedselzekerheid bezig gehouden. Er is voedsel genoeg, maar er is een vervreemding ontstaan bij de consument. Zij zijn zich niet bewust dat het zo van zelfsprekend is dat er voldoende voedsel is. Er is een heel scala van inspanningen nodig van planten, grond, natuur en mensen die de voedselproductie gaande houden. De landbouw neemt dan ook een bijzondere positie in in onze economie. Ik zou de kleine en middenbedrijven willen oproepen op zoek te gaan naar verbreding. De overheid moet voorwaarden scheppen en prikkels geven zodat de verbredingsactiviteiten kunnen worden gerealiseerd. Hierbij denk ik aan natuurbeheer, zorgboerderij e.a. neventakken.

Er blijft volgens mij altijd een groep bedrijven die de ontwikkelingen in de landbouw niet bij kunnen houden, dat is de realiteit. Je moet voldoende 'bijter' zijn om het gezinsbedrijf in stand te houden. Het is goed verder te kijken dan alleen het economisch model. Men zou zich meer dienstbaar kunnen opstellen en verder kijken dan je eigen situatie. En dit bezien in samenhang met anderen.

Ik zie dat het platteland vol zit met energie en dienstbaarheid aan de samenleving, waar ieder zijn eigen identiteit invulling geeft op een manier die bij hem/haar past. Hierbij wel uitgaande van dat activiteiten daarin ondernomen, logischerwijs gewoon een opbrengst leveren die het waard is. De economische vitaliteit die daarin moet zitten dient een fatsoenlijke vergoeding voor de inspanningen te ontvangen.

Ik blijf ongerust over de huidige ontwikkelingen die anno 2008 gaande zijn. Er is geen evenwichtige groei als ik kijk naar de explosie die ontstaat van megabedrijven. Dit geeft een beeld van een hautaine en arrogante houding van sommigen die willen bewerkstelligen dat zij de redders zijn van gezonde ontwikkelingen in de landbouw. De neveneffecten die deze oproepen, laat zien dat dit oneigenlijk gebruik is van het platteland.

Dinie Bisseling(1938), ex-boerin op een melkveehouderij in Groessen.

Als tweede voorzitter van de Werkgroep Landbouw en Armoede heeft het mij getroffen de inzet van zovelen, personen en groeperingen, om de agrarische sector met hart en ziel te vertegenwoordigen en te ondersteunen, met speciale doelgroep diegenen die tussen wal en schip vielen of alsnog dreigden te vallen. Daarbij het gevoel van onbegrip bij velen in de politieke wereld. Wat mij daarbij pijnlijk heeft getroffen de reactie van destijds minister president Kok, in zijn persoonlijke reactie op een brief mijnerzijds rond Kerstmis 2000, waarin ik hem heb gevraagd op een andere manier sturing te geven aan het landbouwbeleid, zodat er een einde zou komen aan de voor velen uitzichtloze situatie. Zijn reactie was dat hij trachtte te begrijpen dat boeren en boerinnen het weliswaar moeilijk konden hebben, maar dat het zeker niet uitzichtloos was, want dan zou het kabinet zeker aanvullend beleid hebben gemaakt.

Wat mij ook steeds is bij gebleven de verslagenheid van boeren en boerinnen, die getroffen werden door de herstructurering van de varkenshouderij, de vogelpest en de MKZ-crisis. Hun machteloze blikken....staan mij nog op het netvlies gegriefd. Vooral de periode in De Driehoek en hun onophoudbare steun voor elkaar in woorden en daden. Belangrijk was onze gang naar de verschillende ministers van Landbouw, te weten Brinkhorst, van Aartsen en Veerman. En naar het ministerie van Sociale Zaken, met voorstellen voor de landbouwsector die er toe deden. Op hetgeen daarvan is overgenomen, mogen we trots zijn.

De naamsverandering naar Werkgroep Landbouw en Inkomen was voor mij belangrijk om positiever over te komen en naar de toekomst te kijken. We hebben ons in de werkgroep willen richten op duurzaamheid, in de volgorde People, Planet en Profit. En daarbij de economische wetten tot gedwongen grootschaligheid willen ombuigen naar eerlijke productie WLI stond voor bewust omgaan met normen en waarden, waar de ander ook een inkomen en menswaardig bestaan houdt, die van belang zijn voor het boer zijn.

Ik vraag me af of de inzet en de boodschap van de werkgroep overbodig is geworden? Ik blijf hopen dat een jongere generatie vanuit bovenstaand gedachtengoed de toekomst voor de agrarische sector wil blijven invullen. MET ELKAAR EN VOOR ELKAAR ook voor de toekomst, dat zou mijn slogan zijn. Dank voor de ruimte die ik heb gehad om in de Werkgroep te werken. Dank aan velen, die mij daarbij dierbaar geworden zijn en blijven.

Zwaantje Schaap, lerares VMBO maatschappijleer in Raalte

Van uit verschillende werksituaties ben ik betrokken geweest bij de Werkgroep Landbouw en Inkomen. Mijn affiniteit heeft haast een vanzelfsprekende basis. Als boerendochter uit de Noord Oostpolder, maar ook door de achtjarige periode die ik werkzaam was via de Stichting Nederlandse Vrijwilligers op de Filippijnen. Aan de basis bij landloze boeren en suikerrietwerkers opknokken tegen het imperialisme, het grote kapitaal, de vernietigende multinationals en de dictatuur van Marcos en zijn militaire systeem. Terug in Nederland kwam ik met mijn zoontje in de bijstand en ervaar je toch min of meer wat het woord minimum economisch betekent. Tijdens mijn jaren bij IKVOS, later OIKOS (kerkelijke organisaties voor ontwikkelingssamenwerking), waren we als veldwerkers constant bezig met de verhoudingen in de wereld, het armoede vraagstuk, de macht van het kapitaal. Later op de Zwanenhof hield ik me meer bezig met de verhoudingen armoede-rijkdom in Nederland. In die jaren werd ik lid van de Werkgroep Landbouw. Weer later bij de THDA bleef ik lid van de Werkgroep. Op dit moment zit ik volledig in het onderwijs aan het VMBO. Mijn affiniteit met de landbouw is niet minder geworden, ook niet mijn zorg om het armoede vraagstuk. De Werkgroep heeft me altijd enorm aangesproken. Alleen al de persoonlijkheden die deel uit maakten van de Werkgroep. Allen vanuit het eigen kader en persoonlijk betrokken motieven, volledig betrokken bij de "zaak". Boeren en boerinnen die steeds weer willen nadenken over de mogelijkheden en onmogelijkheden binnen de agrarische sector. Zoekend naar het bestaansrecht van de kleinere gezinsbedrijven. En dan niet alleen in Nederland, maar ook mondiaal. Het bestaansrecht van alle kleine voedselproducenten, opdat het ook mogelijk zal zijn dat iedereen op aarde over voldoende voedsel beschikt. Wel vaker lagen er tijdens de vergaderingen van de Werkgroep zoveel emoties haast tastbaar op tafel.....Warme mensen, stuk voor stuk, liefdevol betrokken. Die herinnering blijft. Hoewel de Werkgroep besloten heeft dat haar bestaansrecht verjaard is en dat een nieuwe generatie boeren en boerinnen moet bedenken hoe het moet gaan, denk ik persoonlijk dat de missie van waaruit de werkgroep dacht en handelde een voortdurende missie is, die ons aan het hart blijft gaan. De armoede is de wereld nog niet uit. De macht van het kapitaal en de multinationals is nog immer aanwezig. Vaak gaan alle stekels overeind als je leest, ziet of

hoort hoe beleid tot stand komt. Mijn affiniteit blijft. De herinnering aan de Werkgroep ook. Warme mensen, stuk voor stuk, liefdevol betrokken.

Folkert Sterkenburgh (1946), schapenhouder in Katlijk.

Voorheen afgevaardigde van de Bond van Landpachters.

Na 10 jaar Werkgroep Landbouw en Inkomen, voorheen Werkgroep Landbouw en Armoede kunnen we de balans opmaken.

Als Bond van Landpachters (BLHB) hebben we ons op het eerste Symposium in Utrecht in 1998 bij WLI aangesloten.

We vonden dat we als kleine organisaties elkaar op veel punten konden steunen en bijstaan. Vooral de sociale kant wordt in de landbouw te weinig belicht. Ook onze adviseurs in het land liepen tegen armoede problemen aan. Kan een boer met een eigen bedrijf bij beëindiging zijn weg vaak nog wel vinden, voor een pachtboer ligt dit anders.

Na afrekening met de fiscus blijft er vaak onvoldoende over om een eigen woning te kopen of een aanvullende pensioenvoorziening te treffen. Dus veel stille armoede in de landbouw, waar men niet mee te koop loopt.

Als WLI hebben we dit steeds naar voren gehaald en bespreekbaar gemaakt. Voor mij persoonlijk was het geen probleem toen ik uit het bestuur van de BLHB ging om nog bestuurslid te blijven.

Na tien jaar zit het er voor ons op, maar de problemen zijn nog lang niet opgelost.

**Riky Schut (1942), ex-boerin op een gemengd bedrijf in Lottum.
Afgevaardigde van het Steunpunt Landelijke Boerinnen Belangen**

Gedicht: opgedragen aan de vele sterke boerinnen en boeren die ik heb ontmoet (2006)

MOEDIGE BOERINNEN.

Op een Manifestatie van Acht Mei
sprak een vrouw over landbouw
Ik ben boerin en maatschappelijk werkster
en kom op voor de boeren met sociale problemen

Op een vergadering
ontmoette ik een vrouw en het klikte tussen ons
Ik ben boerin en sociaal consulent bij de gemeente
en kom op voor de boerenbedrijven die zelfstandig willen blijven.

Op een bijeenkomst van boerinnen
sprak ze de landbouw-minister toe
Ik ben boerin en wil quotering
beter dan overproductie van melk en zuivel

Tijdens de varkenspest kwam ik haar tegen
hun bedrijf was geruimd
Ze nam als boerin een baan buitenshuis
en zei dat haar man niet achter haar stond

Tijdens de vooruitgang van mestgebruik en gentech
kroop ze uit haar schulp
Ik ben boerin en ben tegen
de manipulatie van genen.

Ik ben diep onder de indruk
van al die moedige vrouwen
hun geestkracht
hebben we nodig
samen met deze vrouwen
en vele sterke mannen
in onze Werkgroep Landbouw en Inkomen
kunnen we verder leven.
We kunnen niet meer zonder hen!

HOOFDSTUK 7.

DOCUMENTATIE : WERKGROEP LANDBOUW EN ARMNOEDE/INKOMEN - WLA en WLI

- Nota WLA: Landbouw en Armoede - Een rechtvaardig inkomen voor boer(in en tuinder(svrouw) op een duurzaam platteland (dec.1998)
- Nota WLA: in de landbouw – Oorzaken van armoede in de landbouw en beleidsvoorstellen naar overheid, politiek en samenleving. (juli 2000)
- Jaarverslagen WLA: 2000-2001-2003- 2004/2005 – 2006-2007/2008
- Nieuwsbrieven en Knipselkranten WLA: 2000 t/m 2004
- Onderzoeksrapporten waarbij organisaties uit WLA bij betrokken waren :
 - a. De beleving van armoede in agrarische bedrijven: 2000 WUR: Kees de Hoog en Jolanda Vinkers.
 - b. Agrarische gezinnen en hun inkomens: Is er sprake van Armoede? 1999 LEI: Venema e.a.
- Onderzoeksrapport: Veerkracht. 2002 WUR: E.H.van Haaften, P.Kersten
- Onderzoeksrapport: Visie op de varkenskolom: 2005 WUR. Robert Hoste e.a.
- Onderzoeksrapport: Visie op de aardappelkolom: 2006 WUR. S.Janssens e.a.
- Boek: Veertien levensverhalen van boeren en tuinders. Die onzekerheid nekt je! November 2007: Hetty Doeze Jager-Heesbeen.

Medewerking van WLA en WLI aan publicaties van organisaties:

- Publicatie : Tussen recht op inkomen en plicht tot werken van de Alliantie voor Sociale Rechtvaardigheid (2003)
- Handreiking voor Liturgie en Gesprek bij het thema ‘Sociaal zeker? Zeker sociaal!’; uitgave DISK (2003)
- Dossier Armoede in Nederland:van de Werkgroep Arme Kant van Nederland (2005)
- De strijd gaat lokaal : Sociale Alliantie (2005)
- Bestaan op eigen grond.Landbouw en pastoraat. Kerkinactie (2006)
- Aarde Boer Consument :boekje (2002 en 2005)
- Zie verder: www.landbouweninkomen.nl

HOOFDSTUK 8.

WERKGROEP LANDBOUW EN INKOMEN: BESTUURSLEDEN:

- Guus Habets-voorzitter
- Riky Schut-secretaris
- Annie van Niersen-penningmeester
- Folkert Sterkenburgh-bestuurslid
- Ria Bouwhuis- bestuurslid

WERKGROEP LANDBOUW EN INKOMEN EN DE PARTICIPERENDE ORGANISATIES EN NETWERKEN.

- Bond van landpachters en eigen grondgebruikers in Nederland - BLHB: www.landpachter.nl
- Nederlandse Akkerbouw Vakbond – NAV www.nav.nl
- Kritisch Landbouw Beraad Hoofdweg 23 9627 PA Hellum
tel: 0598 432372
- Stichting Ent Europa: www.enteuropa.nl
- Werkverband Religieuzen voor Gerechtigheid en Vrede-
WVRG : tel: 030 2316666, www.missieraad.nl
- Stichting Zorg Om Boer en Tuinder- ZOB:
tel: 0493 689295, www.stichtingzob.nl
- Platform Aarde Boer Consument: tel: 0317 410500
www.aardeboerconsument.nl
- Sociale Alliantie voor rechtvaardigheid:
www.socialealliantie.nl
- Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA:
www.armekant-eva.nl
- DISK-arbeidspastoraat in Bisdommen Breda, Haarlem en
Utrecht (opgeheven). www.disk-arbeidspastoraat.nl

HOOFDSTUK 9 . ONS CREDO: WAAR WIJ IN GELOVEN !

De Werkgroep Landbouw en Inkomen realiseert zich dat dit hoofdstuk weerstanden op kan roepen bij personen en instanties tot wie wij onze aanbevelingen richten.

Wij vinden de voortgang van ons werk op sociaal-economisch gebied voor boeren-en tuinders belangrijk. In deze nalatenschap signaleren we nogmaals de knelpunten die leiden tot vooral stille armoede en sociale uitsluiting. Dit leidt dikwijls tot psycho-sociale gevolgen.

De inkomenspositie in de land-en tuinbouw vertoont een grote spreiding, aldus de cijfers van 2007 van het Landbouw Economisch Instituut. Hieruit blijkt dat 34% van de gezinnen een inkomen uit bedrijf heeft, dat onder de lage inkomensgrens van 22.000 euro per gezin ligt. Veel gezinnen vullen hun inkomen noodzakerlijkerwijs aan door buiten het bedrijf te gaan werken. Dan nog blijkt dat gemiddeld 23% van de gezinnen met hun totaal inkomen beneden deze grens uitkomt.

Wij willen aangeven welk beleid er nodig is voor het behoud van gezinsbedrijven en een leefbaar platteland.

Deze oproep richten we aan de overheid, politiek, landbouw- organisaties, kerk en maatschappij.

We moeten komen tot een opnieuw overdenken en hervormen van de boerenwerkelijkheid voor het gezinsbedrijf. Dit geldt niet alleen voor de Derde Wereld, maar ook en vooral voor Europa en Nederland. Een hervorming stap voor stap, opdat het landbouwsysteem weer duurzaam kan worden. Dat betekent geen terugkeer naar primitieve methodes met handenarbeid van 100 jaar geleden. Maar met onze kennis en techniek een heropbouw van grond gebonden boerenlandbouw van de productie van voedsel in moderne samenlevingen. Hierbij uitgaand van sociaal-culturele, ecologische en economische doelen die in onderlinge samenhang worden gerealiseerd.

Landbouwpolitiek is keuzes maken. Laten we alternatieven zoeken en afstappen van mega-ontwikkelingen en voedselimperies als megastallen en tuinbouwagglomeraties. Hierbij schaalgroottes vaststellen en ruimte laten voor kleine en middelgrote gezinsbedrijven. Boeren, burgers en politiek moeten kiezen voor een balans in de voedselproductie. Hierbij hoort een solidaire verdeling van grond, productierechten, productiebeheersing en sturing, en streven naar grondgebondenheid. Dit alles op menselijke maat en een kostendekkende prijs voor een kwaliteitsproduct.

V.l.n.r. Piet Brouwer, Folkert Sterkenburgh, Fien Bosgoed, Peter Osendarp, Martine Sniijders, Annie van Niersen, Zwaantje Schaap, Riky Schut, Margreet van Wijk, Guus Habets, Toos Glasbergen, Hetty Doeze Jager, Ria Bouwhuis, Marianne Blom, Jacqueline Kolkman, Nico Glasbergen, Diet Bredenoord, Joop de Heer, Frits van den Bosch.

Op 22 november 2007: Aanbieden boekje met Veertien levensverhalen..... aan Tweede Kamercommissies van Landbouw en Sociale Zaken in Den Haag.

